

ФІНАНСОВА АРХІТЕКТОНІКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

**СТЕЦЮК П.А., Д.Е.Н., С.Н.С.,
ННЦ «ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ»**

В статті приведені результати наукового аналізу структури, характерних особливостей і системного взаємодія елементів фінансової складової репродуктивного процесу і конкурентоспроможності підприємств, а також обґрунтовані наукові підходи к формуванню фінансової архітектури і етапів її практичної реалізації.

The results of scientific analysis of structure are resulted in the article, characteristic features and system co-operation of elements of financial constituent of reproduction process and competitiveness of enterprises, and also the scientific going is grounded near forming of financial architectonics and its practical implementation phases.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах ринку економічна діяльність суб'єктів господарювання відбувається у висококонкурентному та динамічному оточенні. При цьому конкуренція виступає потужним локомотивом подальшого економічного розвитку й стимулятором інноваційних трансформацій в усіх сферах господарської діяльності. Тобто, в умовах цивілізованої конкуренції існують не лише загрози, а й певні позитивні можливості, реалізація яких передбачає формування й функціонування ефективних механізмів оперативної адаптації до зовнішніх метаморфоз. Вирішення такого питання має системний характер і пов'язане з реалізацією різноаспектних завдань. Враховуючи домінуюче значення фінансових ресурсів у системі ресурсного забезпечення підприємства, фінансова складова відтворювального процесу є фундаментальною основою підвищення рівня його конкурентоспроможності й потужним каталізатором економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конкурентоспроможність підприємства як предмет дослідження постійно знаходиться у центрі уваги широкого наукового загалу, а її різноманітні теоретико-методологічні та прикладні аспекти представлені досить глибокою спеціальною літературою. Зокрема, у царині аграрної економіки конструктивні результати дослідження цієї проблеми репрезентують наукові розвідки таких відомих вітчизняних дослідників як В. Андрійчук, В. Гесць, О. Гудзинський, О. Гудзь,

В. Збарський, В. Зіновчук, С. Квапа, Ю. Лупенко, П. Макаренко, М. Малік, В. Месель-Веселяк, В. Микитюк, П. Саблук, В. Ситник, А. Стельмащук, В. Ткаченко, І. Топіха, О. Школьной, О. Шпичак, Г. Черевко [1-8] та ін. У роботах зазначених авторів заслуговують на увагу результати системного аналізу тенденцій і закономірностей формування конкурентних відносин та конкурентного середовища, його структуризації; імплементації окремих елементів конкуренції в реалії трансформаційної економіки; державного регулювання конкуренції та антимонопольного захисту товаровиробників; науково-методичного забезпечення розробки управлінських рішень щодо вибору й реалізації евентуальних конкурентних стратегій у залежності від виробничої потужності, спеціалізації, географічної локалізації підприємства тощо. Не зважаючи на вагомий теоретико-методологічний базис проблеми конкуренції продукції та окремих підприємств, значні історичні й наукові традиції її дослідження, лишається чималий обсяг для подальших наукових розвідок у вигляді недостатньо вивчених і не вирішених актуальних питань, а також поглиблення окремих аспектів у цій сфері економічної теорії. В їх колі питання модернізації фінансової архітекτονіки діяльності підприємства для вибору й забезпечення реалізації його потенційних конкурентних переваг, а також їх розвитку в контексті підвищення конкурентоспроможності.

Формулювання цілей статті. Метою цієї наукової роботи є критичний аналіз структури, характерних особливостей та системної взаємодії елементів фінансової складової відтворювального процесу й конкурентоспроможності підприємства, а також обґрунтування наукових підходів до формування фінансової архітекτονіки та етапів її практичної реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілі фінансової політики підприємства можна формалізувати у контурі достатнього за обсягами й оптимального за часовими параметрами надходження фінансових ресурсів, що забезпечує своєчасну реалізацію всіх заходів і дій у рамках запланованих виробничих та інвестиційних програм і проєктів. Квантифікація досягнення цих цілей може бути здійснена як у кількісному вимірі, так і за допомогою якісних характеристик. У контексті тематики цієї статті, тобто з позиції оцінки взаємозв'язку між структурою фінансової складової відтворювального процесу і конкурентоспроможністю підприємства, більш прийнятними є якісні характеристики. Їх визначення потребує окремих теоретичних узагальнень і, зокрема, означення та інтерпретації понятійного апарату.

За тривалій час досліджень в економічній теорії не сформульовано загальноприйнятого трактування економічної категорії «конкурентоспроможність». Це цілком зрозуміло, оскільки вона представляє собою складне й багатогранне економічне явище, яке має різноманітні форми прояву. Крім того, кожен з дослідників вирішує свої власні завдання, а, отже, об'єктивно адаптує власну інтерпретацію до цих завдань.

Спільним для всіх визначень конкурентоспроможності є її порівняльний характер, тобто індивідуальність у відношенні до когось чи до чогось. Разом з тим, можна окреслити кілька конститутивних атрибутів, які використовуються зарубіжними авторами при якісній характеристиці цього поняття. Так, класики економічної теорії, зокрема, Д. Рікардо в якості такої характеристики використовував порівняльні витрати. Неокласики порівнюють результативні показники системи управління та використання економічних ресурсів (М. Портер). Разом з тим, існують й загальні порівняння, які досить важко однозначно ідентифікувати. Наприклад, класик сучасного стратегічного менеджменту І. Ансофф використовує порівняння конкурентного статусу фірми, а Є. Хекшер та Б. Олін – порівняльних (конкурентних) переваг.

Нині завдяки вітчизняним авторам арсенал порівняльних характеристик конкурентоспроможності суб'єкта господарювання отримав досить представницьку лінійку. Зокрема, до нього включають здатність протистояти на ринку іншим виробникам і постачальникам аналогічної продукції (конкурентам) [9], безперервний процес інновації, вдосконалення і підвищення додаткової вартості та продуктивності [10, с. 234], потенційну або реалізовану здатність економічного суб'єкта до функціонування у релевантному зовнішньому середовищі [11, с. 45], можливість ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами [12, с. 60], можливість (спроможність) господарських одиниць до ефективного функціонування на ринку [13, с. 45], спроможність суб'єкта господарювання впливати на ринкову ситуацію у власних інтересах [14, с. 23], здатність об'єкта витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами на певному ринку [15, с. 183].

На нашу думку під конкурентоспроможністю підприємства слід розглядати перманентно реалізовані сприятливі умови й нові якісні характеристики у певній сфері господарської діяльності, що свідомо й цілеспрямовано створюються самим підприємством і дозволяють скоротити час чи витрати на досягнення певного цільового параметру у порівнянні з іншими суб'єктами господарювання, які функціонують на одному й тому ж цільовому ринку.

Використання поняття «фінансова архітектоніка» ще немає широкого поширення. Лише в окремих публікаціях воно знайшло своє розкриття. Так, Глуценко О.В. під фінансовою архітектонікою розглядає «структуру фінансової системи, яка відповідає її внутрішньої сутності та забезпечує ефективне функціонування системи формування, накопичення та руху грошових фондів». На думку автора введення в понятійний апарат фінансової теорії терміну «фінансова архітектоніка» як специфічної категорії, що описує принципи побудови фінансової системи, «дасть змогу визначати загальну динаміку фінансової системи, вектори її розвитку та напрями змін для досягнення певних суспільних цілей» [16]. Позиції автора притаманний макроекономічний підхід, який репрезентує відоме нормативне трактування змісту предмету фінансової теорії як дослідження руху фінансових ресурсів на макрорівні. Ми вважаємо, що штучне виділення фінансів підприємств з ареалу загальної теорії фінансів не має під собою достатньої доказової бази. З цих позицій й застосування інтерпретації поняття «фінансова архітектоніка» правомірне стосовно більшості відкритих соціально-економічних систем – підприємства, галузі економіки, території, національної економіки, регіональних та глобальних фінансових систем.

Для цілей нашого дослідження ми розглядаємо фінансову архітектоніку підприємства як логічну структуризацію складових його фінансової діяльності, що забезпечує їх найбільш оптимальне співвідношення, а також враховує зовнішні економічні домінанти та імперативів і через реалізацію фінансових управлінських рішень дозволяє ефективно впливати на весь відтворювальний процес.

Конститутивні атрибути фінансової архітектоніки визначаються суб'єктивними факторами, що мотивують певні цільові параметри і конкретну економічну поведінку, визначені його власниками та менеджерами. Однак будь-яка економічна поведінка підпорядкована об'єктивним цільовим функціям конкретної соціально-економічної системи і спрямована на отримання об'єктивних параметрів суб'єктивно визначених індикаторів ефективності та результативності виробничо-фінансової політики. Навіть у тому випадку коли такі індикатори формально не визначені.

Вплив фінансової архітектоніки на конкурентоспроможність підприємства проявляється у двох аспектах. З одної сторони, можна констатувати про фінансову конкурентоспроможність підприємства, яка проявляється у його перевагах на фінансових ринках і конкретній реалізації цих переваг у кращих умовах доступу до зовнішніх джерел фінансування, порівняно з іншими суб'єктами господарювання. З іншої – в оперативному забезпеченні фінансовими ресурсами

реалізації окремих конкурентних переваг на товарних ринках. При цьому, на нашу думку, домінуюча роль у даному тандемі належить саме фінансовій конкурентоспроможності. Тому механізм взаємодії між фінансовою архітектонікою підприємства і його конкурентоспроможністю проходить по лінії: фінансова конкурентоспроможність – фінансове забезпечення реалізації конкурентних переваг.

Таке концептуальне бачення дозволяє цілеспрямовано формувати фінансову архітектоніку підприємства у контексті забезпечення його конкурентоспроможності на фінансових та товарних ринках. В її основі лежить сучасна система управління процесами формування та використання фінансових ресурсів, яка адекватна зовнішнім умовам і внутрішньому стану діяльності підприємства та опирається на сучасну теоретико-методологічну і методичну базу.

Парадигма фінансової архітектоніки підприємства, на наш погляд, базується на таких теоретичних передумовах:

— управління фінансовими ресурсами як центральна ланка фінансової архітектоніки, представляє собою систему, що включає в себе принципи, методи, прийоми та інструменти, призначені для організації руху цього виду економічних ресурсів відповідно до дії об'єктивних економічних законів, вимог законодавчо-нормативних актів та економічних інтересів власників підприємств;

— виступаючи самостійною системою, вона одночасно є складовою частиною системи загального та фінансового менеджменту підприємства;

— управління фінансовими ресурсами підпорядковане реалізації загальної стратегії підприємства, а також його локальним політикам і стратегіям, у тому числі стратегії забезпечення конкурентоспроможності. Його цільовою функцією є забезпечення нормального господарського функціонування та перспективного економічного розвитку;

— формування фінансової архітектоніки підприємства має свою внутрішню логіку, яка зумовлює зміст і послідовність здійснення певних процедур та етапів;

— індикатором якості формування фінансової архітектоніки підприємства виступає рівень забезпечення фінансовими ресурсами підприємства, адекватний його фінансовому потенціалу, необхідний і достатній за обсягами та часом надходження для задоволення виробничо-інвестиційних потреб.

Конструктивним підґрунтям формування сучасної фінансової архітектоніки є розуміння того, що фінансові ресурси є системним

елементом ресурсної бази господарської діяльності. Остання знаходиться у залежності від стану його економічних ресурсів. Відомо, що між матеріальними, трудовими та фінансовими ресурсами має забезпечуватися певна пропорційність та рівновага. На практиці у різних поєднаннях виробничих факторів завжди є дефіцитний ресурс, який гальмує загальний розвиток. Нинішній стан ресурсної бази багатьох малих і середніх підприємств реального сектору національної економіки такий, що фактично слабкий кожен її елемент. В умовах дефіциту всі економічні ресурси відкрито конкурують між собою в боротьбі за ліквідацію цього дефіциту. В такій ситуації необхідне відповідне впорядкування пріоритетності між економічними ресурсами.

Ми вважаємо, що нині, особливо в аграрному секторі економіки, найбільш дефіцитними є фінансові ресурси. Крім того, вони є найбільш мобільними, що в умовах високого рівня конкуренції виступає ключовим чинником ефективності.

Отже, досягнення ресурсної рівноваги, на основі якої забезпечується здобуток прийняттого рівня конкурентоспроможності підприємств та його економічний розвиток, значною мірою залежить від фінансової архітектури, яка покликана сприяти оптимізації процесу руху фінансових ресурсів. При цьому рівень фінансового потенціалу і умови фінансових ринків розширюють або обмежують свободу та можливості їх фінансового маневру підприємства.

Конститутивним атрибутом фінансової архітектури підприємства є імплантовані до її складу окремі локальні економічні механізми. Серед них варто відмітити такі: самоокупності; фінансової відповідальності; самофінансування; змішаного фінансування; державної фінансової підтримки; пільгового оподаткування; комплексної оцінки, аналізу та інтерпретації отриманих результатів; планування; контролю та моніторингу економічних процесів; розподілу ресурсів, витрат та результатів; противитратного; ціноутворення; управління ризиком; страхування.

Використання кожного із зазначених механізмів спрямоване на забезпечення отримання позитивних чистих грошових потоків, що розширюють ресурсну базу формування фінансових ресурсів, тобто підвищують фінансову конкурентоспроможність підприємства. При цьому важливе значення мають критерії достатності за обсягом та прийнятності за ціною, а також можливість повного відшкодування використаних фінансових ресурсів, оплати витрат на їх залучення та отримання позитивного ефекту.

Виходячи з аналізу практики управління фінансами підприємств та узагальнення теоретичного базису системних трансформацій,

пропонуємо наступну послідовність етапів формування фінансової архітекτονіки підприємства:

- визначення цільових параметрів формування фінансової архітекτονіки;

- аналіз сучасного стану фінансової архітекτονіки;

- розробка фінансової політики;

- визначення технології, методів та прийомів розробки і ухвалення управлінських рішень у сфері компетенції фінансової архітекτονіки;

- розробка та прийняття внутрішніх нормативних документів із визначенням регламентів і процедур прийняття, реалізації та коригування фінансових управлінських рішень;

- визначення основних показників аналізу фінансових ресурсів, методів їх розрахунку, критеріїв прийнятності та способів інтерпретації, процедур та періодичності проведення фінансового аналізу;

- розробка та впровадження системи планування перманентного відтворення конститутивних елементів фінансової архітекτονіки;

- розробка і реалізація системи контролю ефективності функціонування елементів фінансової архітекτονіки та оперативного коригування співвідношення між ними, що забезпечує цільові параметри окремих стратегій підприємства;

- організація управлінського обліку та системи фінансового контролю і моніторингу фінансової архітекτονіки відповідно до потреб забезпечення раціонального руху фінансових ресурсів у процесі основної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства.

Висновки. Встановлено, що одним з найбільш суттєвих агентів впливу на забезпечення прийняттого рівня конкурентоспроможності підприємства є його фінансова архітектоніка. Доведено, що цілеспрямоване формування фінансової архітекτονіки підпорядковане оптимізації руху грошових потоків та своєчасному й оперативному забезпеченню фінансовими ресурсами виробничої й інвестиційної діяльності підприємства. Обґрунтовано наукові передумови та етапи формування фінансової архітекτονіки підприємства.

Література.

1. Гесць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Гесць, В.П. Семиноженко. – Х.: Константа, 2006. – 272 с.

2. Гудзь О.Є. Сучасний вимір конкурентоспроможності аграрної сфери: виклики та перспективи / О.Є. Гудзь, О.Є. Степасюк // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування

України /Серія «Економіка, аграрний менеджмент та бізнес» / Редкол.: Д.О. Мельничук (відп. ред.) та ін. - К.: ВЦ НУБіПУ, 2010. – вип. 154 Частина 2 – 342 с. - С. 81 – 87.

3. Кваша С.М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / С.М. Кваша, Н.Є. Голомша // Економіка АПК. - 2006. - № 5. - С. 99-104.

4. Кириленко І.Г. Напрями підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва / І.Г. Кириленко// Економіка АПК. – 2005. – №11. – С.68-72.

5. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: [монографія.] / М.Й. Малік, О.А. Нужна. – К.: Інститут аграрної економіки, 2007. – 270 с.

6. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні західного регіону України. Ред. колегія: (М.В. Зубець – голова, та інші). – К.: Логос, 2004. – 506 с.

7. Саблук П.Т. Інноваційна діяльність в аграрній сфері і інституціональний аспект: монографія / [П.Т.Саблук, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило та ін.]. – К.: ННЦІАЕ, 2010. – 706 с.

8. Школьній О.О. Напрями забезпечення конкурентних позицій аграрних підприємств / О.О. Школьній // Регіональні перспективи. – 2004. – №3-5. – С.235-237.

9. Рыночная экономика: Словарь / Под. общ. ред. Г.Я. Кипермана. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до інформації – <http://vslovar.org.ru/>

10. Хопкинс Л. Конкурентоспособность, инновационная деятельность и кластеризация МСП / Л. Хопкинс. – К.: Ecorus-led Consortium. Украина. – 2003. – 224 с.

11. Піддубний І.О. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: навч. посібн. / І.О. Піддубний, А.І. Піддубна; за ред. проф. І.О. Піддубного. – Х.: ВД «НЖЕК», 2004. – 264 с.

12. Азоев Г.А. Конкурентные преимущества фирмы / Г.А. Азоев, А.П. Челенков – М.: Новости, 2000. – 256 с.

13. Балабанова Л.В. Маркетинг: підручник / Л.В. Балабанова. – Донецьк, 2002. – 562 с.

14. Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення: Монографія / В.А. Павлова. – Д.: Вид-во ДУЕП, 2006. – 276 с.

15. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации. Учебник. – 2-е изд., испр. и доп. / Р. А. Фатхутдинов. – М. Изд-во Эксмо, 2005. – 544 с.

16. Глущенко О.В. Фінансова архітектоніка: теоретико-методологічний аспект / О.В. Глущенко // Наука й економіка. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. Випуск 4 (32), Том 1, 2013 р. – С. 43-52.